

AİLE KURAMLARI

İnsanlar yaşamlarının her döneminde karşılarına çıkan her yeni şeyi anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bu düşünsel eylemler bütününe ürün ise **kuramlar**dır. İnsanlar kuramsal unsurları bebeklik döneminden itibaren kullanmaya başlamaktadır. Örn; bir bebek «Eğer ağlırsam annem benimle ilgilenir» önermesiyle düşünmektedir. Bu, bebeğin annesinin davranışını öngörmesine ve onu bir ölçüde kontrol etmesine olanak vermektedir.

Kuramlar hem gözlenebilen, hem gözlenemeyen verileri açıklamayı sağlamaktadır. İnsanlar çevrelerindeki olayların nasıl olduğunu anlarırsa, onları kontrol etmeleri ya da en azından önceden tahmin etmeleri kolaylaşmaktadır.

Aile kuramları, toplumsal yaşamda karşılaşılan her yeni durumun ailenin yapısını, işlevlerini nasıl etkileyeceğini farklı bakış açıları ile inceler.

Hill, aile kuramlarının oluşturulma s¼reci ile ilgili olarak, kuramların temellendirileceği farklı alanlardan bahseder. rn;

Aile sistemleri, Sosyal alışveriş ve çatışma kuramları sosyoloji kavramları ile, Sosyal ğrenme ve Yaşam boyu gelişim kuramı psikoloji kavramları ile temellendirilmiştir.

Son yıllarda aile olgusuna daha da odaklanan Sosyal atışma, Feminist kuram ve Sembolik etkileşim kuramları ise, aile biliminde kuram oluşturma ağı olarak adlandırılan s¼re boyunca, doğrudan politik ve sosyal konularla ilgilenmiştir.

T¼m bu kuramlar, aile olgusunu anlama ve üzerinde çalışma çabalarında yeni yaklaşımların geliştirilebilmesi için fırsatlar sunmaktadır.

Aile kuramlarının sınıflandırılması

Aile kuramlarına ilişkin çok farklı sınıflandırmalar mevcuttur.

Eslemen ve Bulcroft (2006) aile ile ilgili kuramları 3 grupta inceler.

- Yapısal işlevsel ve çatışma kuramları olmak üzere 2 farklı bakış açısına sahip **makro kuramlar**,
- Sembolik etkileşim ve sosyal alışveriş kuramlarının yer aldığı **mikro kuramlar**,
- Hem makro, hem de mikro kuramların süreçlerini birleştiren Aile sistemleri kuramı ve Aile gelişim kuramının yer aldığı **çok yönlü kuramlardır**.

Crosbie-Burnet ve Klein (2009)ise aileyi;

- Aile Ekolojisi Kuramı
- Sembolik Etkileşim Kuramı
- Aile Gelişimi Kuramı
- Yapısal İşlevsel Kuram
- Aile Sistemleri Kuramı
- Sosyal Alışveriş Kuramı
- Sosyal Çatışma Kuramı
- Bağlılık Kuramı
- Sosyal Bilişsel Davranışsal Aile Kuramı
- Aile iletişimi Kuramı
- Feminist Aile Kuramı
- Sosyo-Biyolojik Kuram
- Eklektik Kuram ile açıklar

Yapısal İşlevsel Kuram (Structural Functional Theory)

Yapısal işlevsel yaklaşım sosyolojide özellikle 1970 lerde yaygın olarak kullanılmakla birlikte, bugün de etkisini sürdürmektedir. Bu yaklaşımın çerçevesini;

- Aile içi ilişkiler (eşler arası, kardeşler arası),
- Toplumdaki diğer sistemlerin (eğitim, din, meslek) aile üzerindeki etkileri,
- Aile sistemlerindeki denge ve
- Uzun süreli değişimler oluşturur. Şu sorulara odaklanır:
 - ✓ Ailenin işlevleri nelerdir?
 - ✓ Diğer sosyal sistemlerle aile arasındaki işlevsel ilişkiler nelerdir?
 - ✓ Aile, üyelerine karşı ne gibi işlevleri yerine getirmelidir?

Bu yaklaşımı benimseyenler ailenin tanımını yaparken, her toplumda akrabalık durumlarının (anne, baba, kardeş, hala, amca vb) yer aldığını ve ailede yer alan her bireyin bazı işlevleri olduğunu, geniş ataerkil ve çağdaş çekirdek aile yapılarında bu işlevlerin farklılık gösterdiğini vurgular.

► Ailenin evrensel işlevleri;

Murdock (1949), tüm toplumlarda ailenin 4 temel işlevi olduğundan söz eder.

- Cinsel,
- Ekonomik,
- Eğitimsel ve
- Çoğalma

Parsons (1955)' a göre ise ailenin;

- Çocuğun sosyalleşmesinin sağlanması ve
- Yetişkinlerin kişiliklerindeki dengenin oluşması olmak üzere 2 temel işlevi vardır.

Çocuğun erken yaşlarda çocuğun sosyalleştiği ilk yer ailesidir. Bu yıllarda çocuğa yaşadığı toplumun kültürü aşılanmalı ve kişilik yapısı oluşturulmaya çalışılmalıdır.

«Aile, insan kişiliklerini oluşturan bir fabrikadır. Böylesine sıcak, güvenli, destekleyici ilk sosyalleşme deneyimlerini başka hiçbir kurum sağlayamaz».

Sosyalleşme → çocuğun güçlü ebeveynler tarafından kültürle donatılması ve güçlü bir kişilik geliştirmesinin sağlanması

Yetişkin davranışlarının dengeli olması → evlilik ilişkisi ve eşlerin birbirlerine sağladıkları duygusal güvenlik.

Yapısal İşlevsel Kurama göre aile sistemi, işlev ve işlevler arasındaki koordinasyona bağlı olarak işler. Aile üyelerinden birinin işlevini yerine getirmemesi sistemin işleyişini engeller, en azından zora sokar. Bu nedenle herkesin kendi rolünü yerine getirmesi ailevi istikrar açısından önemlidir.

Kendi işlevlerini yerine getiren ailelerde, sağlıklı bir yapı oluşarak aile bağlarının güçlenmesine yardımcı olur.

Sosyal Çatışma Kuramı (Social Conflict Theory)

Çatışma Kuramı tarihsel olarak **Karl Marx**' in ekonomi politiği ve sosyal felsefesine dayanır.

Çatışma Kuramı işbirliği ve uyum kavramlarının aksine rekabet, çatışma, otorite ve itaat kavramları üzerinde durmaktadır.

Temel varsayımları:

- Çatışma insan yaşamının temel bir bileşenidir.
- Sosyal gruplar arasında çatışma kaçınılmazdır.
- Çatışma sosyal bir kurum olan ailenin özünde var olduğu için, aile içinde cinsiyet ve yaş katmanlaşmasına dayanan güç sistemleri vardır. Aile içinde eşit bir güç dağılımı yoktur; çocuklar yetişkinlere oranla, kadınlar erkeklere oranla daha az güç sahibidir. Güç dağılımındaki bu eşitsizlik, ev işlerine, kararlara katılıma, işbölümü, ihmal, istismar vb çeşitli alanlara yansır.

► Çatışmaya ilişkin temel kavramlar ve aileyle bağlantıları

Rekabet: Aile bireyleri kısıtlı kaynakların paylaşımı ve hedeflere ulaşmada izlenecek yollar nedeniyle çatışırlar.

Güç: Daha fazla otoriter olan aile bireyleri, diğer aile bireylerini de etkileyebilecek güce sahiptir.

Pazarlık ve uzlaşma: Her iki kavram da aile bireyleri arasındaki alışverişe dikkat çeker. Pazarlık, ailedeki herkesin en üst düzeyde çıkar sağlamaya çalışması, uzlaşma ise tüm taraflar için en uygun çözüm yolunun arandığı süreçtir.

Atılgan/saldırgan davranışlar: Atılgan davranış örüntüleri daha çok kendi hakları için uğraşan aile bireyleri tarafından ortaya konurken, saldırgan davranışlar aile bireylerinin, diğerlerinin zarar görmesi pahasına ve zor kullanarak kendi gereksinimlerini karşılamaya çalışmaları durumunda ortaya çıkar.

Aile içi şiddet konusu ve buna etki eden faktörler, aile yaşamı ile ilgili pek çok konuya oranla, Sosyal Çatışma Kuramı içerisinde daha fazla incelenebilecek bir konudur. Fiziksel istismar ailedeki çatışmaya en açık örnek olarak gösterilmektedir.

Sosyal Çatışma Kuramı'na göre evlilikte gücü kimin elinde tuttuğu önemlidir. Genellikle erkeklerin kadınlara göre daha fazla güce sahip oldukları belirtilmekle beraber, buna ilişkin pek çok farklı bakış açısı vardır. Örn; aile bireylerinin değişen rolleri (kadının çalışması) ailedeki güç dengesini değiştirirken, aynı zamanda bir çatışma sürecine yol açmaktadır. Bu durumun, ebeveynler arası ilişkilerden doğrudan etkilenen çocuğun yaşantısını nasıl etkileyebileceği üzerinde durulması gereken bir husustur.

Sembolik Etkileşim Kuramı (Symbolic Interaction Theory)

Sembolik etkileşimcilik, sosyal eylemler ile bireylerin bu eylemlere yükledikleri anlamlar üzerinde duran bir kuramdır. Kuramla ilgili en temel kavram olan **semboller**; sosyal etkileşim sürecinde şekillenen konuşmayı, düşünmeyi, anlaşmayı sağlayan araçlardır.

Ailenin çocuğun sosyalleşmesindeki rolünü açıklayan Sembolik Etkileşim Kuramı Herbert Mead tarafından geliştirilmiştir. Mead dünyayı, dünyayı temsil eden semboller aracılığı ile algıladığımızı belirtmiştir. İnsanlar dünyayı temsil eden sembollerden oluşan bir sistem geliştirmekte, ancak insanların bu sembolere yükledikleri anlamlar benzerlik gösterdiği takdirde anlam kazanmaktadır.

Kuramın üzerinde durduğu bazı önemli noktalar:

- Hayvanların aksine insanların düşünme kapasiteleri vardır.
- Düşünme kapasitesi sosyal etkileşimle şekillenir.
- Semboller ve anlamlar insan etkileşiminin devam etmesini sağlar.
- İnsanlar etkileşimde ve eylemlerde kullandıkları sembolleri değiştirme kapasitesine sahiptir.

-
- Bu yaklaşım, aile üyelerinin davranışlarını analiz ederek, aile dinamiklerini açıklamak için kullanılır. Aile içi dinamikler; roller, iletişim örüntüleri, karar verme ve sosyalleşmeyi içerir.
 - Sembolik etkileşimde ailede yüz yüze karşılıklı ilişkiler ve birinin diğerinin farkında olması önemlidir. Konuşma şekilleri, jest ve hareketler aile içindeki etkileşimin ürünüdür. ,
 - Kuramın merkezinde «benlik» vardır. Sembolik etkileşimcilere göre, kişi kendi benlik kavramının başkaları tarafından desteklenmesi konusunda hassastır. Bu nedenle kişilik ve özsaygı üzerinde diğer insanların değerlendirmelerinin etkili olduğu söylenebilir.

Kuramın varsayımları;

- Kişi benlik duygusuyla doğmamıştır, başkalarıyla olan iletişim ve sosyal etkileşim yoluyla benlik kavramı gelişir.
- Benlik kavramı kişinin kendi bakış açısı ve önemli kişilerin etkisiyle şekillenir.

-
- Benlik kavramı geliştiğinde, bireyin davranışları için güdülenme sağlar.
 - Aile yelerinin bir durum karşısındaki tepkilerini değerlendirmek açısından, ailenin etkileşimde ve davranışlarında kullandıkları sembollerini anlamak önemlidir.
 - Ailede, karmaşık anlam kümeleri sembollerle iletilir. Böylece aile yeleri arasında iletişim sağlanarak deneyimler paylaşılır.

Aile içi roller, evlilik etkileşimi, çocuğun sosyalleşmesi konuları üzerinde duran Sembolik Etkileşim Kuramı'nın **eleştirilen yanı** ise, aile ile diğer sosyal unsurlar (okul, akraba ilişkileri, komşular vb) arasındaki ilişkileri ihmal etmesidir.

Sosyal Alışveriş Kuramı (Social Exchange Theory)

- ▶ Ailedeki bireyler birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılayan, alışveriş içerisinde olan (yiyecek, sevgi vb) unsurlardır. Eğer aile bireyleri arasındaki alışveriş adilse, ilişkiler de sağlıklıdır.
- ▶ Kuramın anahtar kavramları; ödül, maliyet, kaynak, ihtiyaçlar, güç, karşılıklı davranış, adaletli olma ve ilişki memnuniyetidir. Eşitlik ve karşılıklılık önemlidir.
- Bireyler cezadan kaçmakta, ödüllendirilmeyi beklemektedir.
- Tüm sosyal yaşam bireyler arasında belli bir düzeyde karşılıklılık olmasını gerektirir.
- Bir sosyal alışveriş içinde bireylerin memnun olabilmeleri için dengeli bir karşılıklılık olduğunu hissetmeleri gerekir.
- Eğer ilişkiye yapılan yatırım ile sağlanan kazanç eşitse birey kendini daha iyi hisseder. Kazanç sağlayamadığı takdirde en az düzeyde yatırım yapmaya çabalar.

Aile Ekolojisi Kuramı (Ecological Theory of Families)

- ▶ Ekolojik Kuram 1976' da Bronfenbrenner' in görüşlerine dayandırılarak geliştirilmiştir. Çocuğun büyümesinde etkili olan iç ve dış faktörleri inceler.
- ▶ Çocuk sosyal bir düzende doğup, büyür. Her sosyal ve kültürel düzenek, diğer sosyal ve kültürel düzeneklerin etkisi altındadır. Örn; çocuk bir aile içinde doğar ve her ailenin kendi sosyal normları, kültürü, değerleri ve kuralları vardır. Aile diğer kurumlarla bağlantı içindedir. Bağlantıdaki bütün öğelerin çocuğun ailesi ve çocuk üzerinde büyük etkisi vardır.
- ▶ Ekolojik aile çalışmaları çevreyle ailenin tamamen iç içe geçtiğini ve birbirine bağımlı olduğunu belirtir.

► Bronfenbrenner, birey için ekolojik sistemi 3 aşamada ele alır:

Mikrosistem: Ev, okul ve akran gruplarından oluşur. Çocuk bu sistemde yer alan ilişkiler, roller ve algılardan etkilenir. Kişilerarası ilişkiler, roller ve aktivitelerden oluşan 3 bileşen çocuğun tüm düşünce yapısını şekillendirebilir.

Mezosistem: Gelişmekte olan bireyin katıldığı 2 veya 2'den fazla durumdan oluşur. Çocuk için ev, okul, arkadaş ilişkileri, yetişkin için aile, iş, sosyal yaşam mezosistem içinde düşünülebilir. Çocuk ve yetişkinin mikrosistem içinde yaşadıkları ilişkiler, mezosistemdeki algı ve davranışlarını etkileyebilir.

Ekzosistem: Birey geliştikçe daha geniş bir kurulu yapıdan etkilenir. Örn; çocuk bu sistemde ailesinin çalışma alanı, okul yönetim kurulunun kararları, arkadaşının kardeşi, vb durumlardan etkilenir.

Mikrosistem, mezosistem ve ekzosistemin bütününden **makrosistem** oluşmaktadır.

-
- Ailenin çevresini nasıl etkilediği ve çevreden nasıl etkilendiği ekolojik bakış açısının temel konusudur.
 - ❑ İklim, toprak, bitki, hayvan vb unsurların oluşturduğu **«doğal fiziki ve biyolojik çevre»**
 - ❑ İnsanlar tarafından doğanın değiştirilerek oluşturulduğu (ev, yol, iş yeri vb) **«insanların oluşturduğu çevre»**
 - ❑ Kültürel değerler ve kültür doğrultusunda oluşan dil, hukuk, sosyal yaşam ve ekonomik sistemin oluşturduğu **«sosyal ve kültürel çevre»** aileyi çevreleyen katmanlardır.

Eleştirilen yanı: Oldukça geniş ve kapsayıcı olması yanında, büyüme, evrim, genişleme gibi süreçleri çevreyle ilişkili olarak incelerken, çözülme, gerileme, ölüm gibi süreçlere fazla yer vermemesidir.

Feminist Aile Kuramı (Feminist Family Theory)

- Feminist Kuramın odak noktasında **cinsiyetler arası ilişkiler** yer almaktadır.
Bu bakış açısına göre; **ataerkil toplumda kadın ve erkek ilişkileri eşitsizlik temelinde gelişmiştir**. Tüm kurumsal yapılar ve kültür bu eşitsiz ilişkileri ayakta tutmaya çalışırlar. Aile, bu kurumların başında gelmektedir.
- Ailenin eşitlikçi bir kurum olmadığı, aile sistemlerinin **genellikle erkek üstünlüğüne dayandığı** belirtilmekte ve güç kaynaklarını artık kadınların elde edebilmesi tartışılmaktadır.
- **1965** yılında Amerikalı feminist yazar Betty Freidan, feminizmi dile getiren ilk ses olmuştur. “Adı Olmayan Sorun” adlı kitabında, *çocuk bakımı ve ev işi yapma kısır döngüsü içine hapsolmuş kadınların bıkkınlığını ve yalnızlığını* anlatmıştır.
- 1970 ve 80’li yıllarda aile ile ilgili araştırmalarda feminist bakış açısı egemen olmuştur.

«Geleneksel aile yaşantısının yararı, erkekler ve çocuklar içindir»

- Feminist bakış açısının ileri sürdüğü görüşleri dört noktada toplamak mümkündür.
 - **Aile**, toplumdaki cinsiyet hiyerarşilerini ve cinsiyet ayrımlarını yansıtan bir kurumdur.
 - **Aile** cinsiyet temelinde toplumsallaşmanın gerçekleştiği temel bir kurumdur.
 - **Aile** kadın ve erkek arasında güç ilişkilerinde dengesizliği içermektedir.
 - **Aile** toplum daha fazla ya da daha az eşitlikçi bir yapıya kavuştukça, yeni biçimlere doğru evrim geçirmektedir.

Eleştirilen yanı: Aileye “**kadın bakış açısı**” ndan baktığı için ailenin diğer üyelerini bir kenara itmesidir.

-
-
- Ertürk, H.G. 2010. Aile kuramları. *içinde* Anne Baba Eğitimi (Ed.: T. Güler). s. 17-34. Pegem Akademi, Ankara.
 - Baran, G.&Atli, S. 2017. Tarihsel süreçte aile ve aile kuramları. *içinde* Aile Yaşam Dinamiği (Ed.:G. Baran). s. 35-66. Pelikan yayınevi, Ankara.